

Hrvatska povijest 1815. – 1848. kroz prizmu njemačkoga jezika
*Daniel Barić, Proziran i prezren: njemački jezik u hrvatskom društvu u
prvoj polovici 19. stoljeća, Zagreb: Leykam, 2015., 383. str.*

Hrvatskoj stručnoj, a i široj za povijest zainteresiranoj čitalačkoj publici odsad je dostupna u hrvatskom prijevodu iscrpna i vrlo zanimljiva studija iz interkulturalne povijesti francuskog povjesničara, germanista, slavista i hngarologa Daniela Barića, docenta sa Sveučilišta François-Rabelais u Toursu. Francuski izvornik koji je izašao 2013. godine u Parizu pod naslovom *Langue allemande, l'identité croate. Au fondement d'un particularisme culturel* u izdanju Armand Collin predstavlja autorovu doktorsku disertaciju obranjenu pod mentorstvom Jacquesa Le Ridera na Ecole pratique des hautes études (EPHE) 2004. godine.

Posve u trendu novih istraživanja kulturoloških tema u povijesnoj znanosti, ovo je djelo novost u hrvatskoj historiografiji, a kulturni transferi koje autor opisuje, duboko svjestan kompleksnosti predmeta istraživanja, bacaju novo svjetlo na razvoj modernog hrvatskog identiteta jer, kako autor kaže u Uvodu, hrvatska historiografija dugo je naglasak stavljala na ustrojstvo hrvatskoga kao državnog jezika, dok interkulturalna povijest jezika omogućuje da se zajedno, bez isključivanja, proučavaju i minorizirani jezik i jezik koji je postao dominantnim, pokazujući da prijenos s jednog jezika, a time i jedne kulture na drugi jezik pokreće preoblikovanje tog jezika, istovremeno u njegovoj stvarnosti i u njegovu poimanju. Opsežna arhivska istraživanja u Zagrebu, Zadru, Beču i drugdje te temeljito poznavanje književne i ine pisane produkcije prve polovine 19. stoljeća osnovna su obilježja autorova rada, pri čemu upravo širenje razmatranog spektra izvora s objavljenih književnih tekstova na kategoriju, kako ih zove, „običnih spisa“ te neobjavljene tekstove najrazličitijeg karaktera i intencije (od književnih i stručnih tekstova do privatnih čitalačkih ekscerpata iz pročitane literature, osmrtnica i bilježnica s receptima) omogućuje ponovnu izgradnju onodobnog zvukovnog i pisanog prostora na kojoj autor zasniva svoju rekonstrukciju i interpretaciju zaboravljenog jezičnog i, prema tome, političkog i kulturnog krajolika, bitno obilježenog interakcijom njemačkog i hrvatskoga.

Knjiga se sastoji od četiriju glavnih poglavlja: I. Živjeti s njemačkim jezikom u Hrvatskoj tijekom prve polovice 19. stoljeća: slušati, govoriti, čitati; II. Učenje njemačkog jezika između društvenog modela, školske prisile i slobode; III. Njemački jezik kao sredstvo i otvoreno pitanje: politički mir, spas duša i izobrazba vojnika; IV. Stvarati na njemačkom jeziku „na granicama njemačke književnosti“, Uvod u zaboravljeni književni krajolik.

U prvom poglavlju objašnjava se potreba regionalnog pristupa, dakako, zbog različitosti političkih situacija hrvatskih zemalja, pri čemu se uočava da se sve tri promatrane cjeline, civilna Hrvatska, vojna Hrvatska i Dalmacija, svaka na svoj način suočavaju sa zbiljom višejezičnosti. Krenuvši od pojave jezične kategorije u statistikama i njezina značenja u političkoj perspektivi državnog interesa (kako austrijskog, tako i ugarskog), autor prelazi na „zvukovni krajolik“ pojedinih hrvatskih krajeva. Dok u sjevernoj Hrvatskoj nalazi usporednost i slaganje jezika, njemački jezik uklopljen u svakodnevicu, u vojnom dijelu Hrvatske on je zapovjedni jezik te kao takav, u svom vrlo bazičnom obliku (prepoznavanja naredbi), funkcionira kao vertikala vojne komunikacije. Na jadranskoj obali koja dospijeva pod austrijsku vlast nakon razdoblja francuske vladavine, njemački tek počinje prodirati u zvukovni krajolik, dok talijanski nastavlja biti jezikom uprave i školstva. Što

se „pisanog okoliša“ tiče, uz ogradu da je, u cjelini gledajući, u Hrvatskoj zapravo u to vrijeme pismenost vrlo niska, autor nalazi njemačku dominaciju, od naziva ulica i natpisa na trgovinama preko razvoja i utjecaja samih državnih institucija, kao što su katastar i pošta, do njemačkih knjiga kao bitnog obilježja čitalačkih preferencija domaće čitalačke publike.

U drugom poglavlju analiziraju se prakse i svrha učenja njemačkog jezika, prema već utvrđenom regionalnom principu. U tom smislu autor nalazi da u gradovima civilne Hrvatske i Slavonije u usvajanju njemačkog škola samo „jedna točka među ostalima“, u Vojnoj krajini, čini, pak, njegovu okosnicu. U jednom i drugom slučaju autor se ne zadržava samo na iznošenju modela učenja nego donosi i zanimljive pojedinačne primjere (kao onaj Imbre Tkalca ili krajiškog učitelja Jozefa Paulića), izravna i neizravna svjedočanstva iz arhivske i književne građe koja govore o pravom prisvajanju jezika ili, pak, o njegovu većem ili manjem neuspjehu. Kao poseban oblik asimilacije jezika iz tog vremena autor ističe prisutnost njemačkog u današnjem hrvatskom svakodnevnom leksiku, posebice lokalnom i kolokvijalnom, a preoblikovanje posuđenica u fonološkom i semantičkom aspektu (npr. *Wirtshaus – birtija*) upućuje na njihovo izravno preuzimanje iz govorne, a ne pisane sfere. U Dalmaciji je, naprotiv, riječ tek o počecima poučavanja njemačkog jezika i autor registrira skromne uspjehe trojice na gimnazijama zaposlenih učitelja njemačkog u privlačenju đaka na taj izborni predmet.

U trećem poglavlju fokus je na instancama moći koje odlučuju o uvođenju i uopće o ulozi jezika. Riječ je prije svega o političkoj moći, personificiranoj u liku kancelara Metternicha, zatim vjerskim vlastima, u hrvatskom slučaju prvenstveno Katoličkoj crkvi, te napokon vojnim vlastima, napose kad je riječ o Vojnoj krajini. Što se tiče jezične politike vlasti, autor izvrsno opisuje Metternichovo nastojanje da zadrži ravnotežu među narodima, vodeći računa i o učinkovitosti uprave, te prati liniju razvoja zakonodavstva o upotrebi njemačkog sve do 1848. godine – godine Proljeća naroda i afirmacije pojma nacije. Što se tiče vjerskih vlasti, za Katoličku crkvu višejezičnost ne predstavlja problem: liturgija se odvija na latinskom, a propovijedi i ispovijedi na narodnom jeziku, pa gdje postoji interes, kao na primjer u Zagrebu u crkvi Svete Katarine, i na njemačkom. Suvremena vjerska literatura, redom na njemačkom jeziku, redoviti je sastavni dio knjižnice crkvenih prelata. S druge strane, Pravoslavna crkva u nekim slučajevima u utjecaju Zapada i latiničkim slovima vidi određenu opasnost gubitka vlastitog vjerskog identiteta. Vojna moć u Vojnoj krajini čini njemački jezik otvoreno povlaštenim, a usvajanje njemačkog u trivijalnim školama (učenje pravopisa, krasopisa...), osim njegove praktične svrhe, za vojsku je i izravna prilika za vježbanje karaktera, izdržljivosti i discipline budućih vojnika.

U završnom poglavlju knjige autor analizira književno stvaralaštvo na njemačkom jeziku, nastalo na hrvatskom prostoru od 1815. do 1848. godine, u svjetlu osnovnog pitanja svog istraživanja, o odnosu njemačkog jezika i hrvatskog identiteta. Najviše pažnje posvećuje intimnom dnevniku Dragojle Jarnević, prvenstveno iz perspektive njezina odnosa prema jeziku, prenoseći njene misli i strepnje u ključnom razdoblju svjesnog prijelaza s njemačkog na hrvatski jezik. Nadalje su objavljeni i neobjavljeni članci, lirika i prigodnice, pregled tiska na njemačkom jeziku (*Der Kroatische Correspondent*, *Agramer Zeitschrift*, *Agramer politische Zeitung* s dodatkom *Luna* u Zagrebu te *Pilger* u Karlovcu) i povijesni roman *Tatari u Hrvatskoj i Dalmaciji* E. Breiera. Kao posljednju i bitnu točku njemačke književne produkcije na hrvatskom tlu autor daje pregled njemačkog kazališnog repertoara te naglašava njegovu ulogu upravo u uprizorivanju nacionalne povijesti. To egzemplificira analizom drame *Das Schwarze*

Kreutzauf Medvedgrad (Crni križ na Medvedgradu) Josepha Schweigerta, izvedene u zagrebačkom kazalištu 22. listopada 1835.

Istražujući jezični krajolik hrvatskog društva prve polovine 19. stoljeća i njemački jezik u njemu, Daniel Barić rekonstruirao je živu urbanu višejezičnost, zajedničku, kako u Zaključku sam kaže, crkvenim velikodostojnicima, aristokratskim sredinama i trgovcima. Pokazao je u kojoj je mjeri njemački bio posrednik literature, ideja itd. iz Europe prema Hrvatskoj, a također i informacija o Hrvatskoj (bilo znanstvenih, novinskih ili književnih) prema Europi. Napokon, pokazao je kako je njemački jezik svojim posredništvom znanja i kulture te produkcijom korpusa tekstova njemačkih po izrazu, no uronjenih u hrvatsku kulturu, paradoksalno, umjesto prepreke razvoju hrvatskog jezika na neki način postao motorom njegova uzleta koji je u ovo doba uslijedio. Knjigu prati opsežan popis literature, korisno organiziran po tematskim cjelinama, a sama naslovnica, izbušena meta gradečkog streljačkog društva s njemačkim natpisom i prizorom znatizeljnika koji viri u privatnu sobu djevojaka, inteligentno sugerira ponovno otkrivanje zaboravljene povijesne zbilje, kakvim autor vidi svoje istraživanje.

Knjiga Daniela Barića svojim izborom teme, inter- i transkulturnim, pa i interdisciplinarnim pristupom unutar modela interkulture historije jezika predstavlja značajan inovacijski doprinos hrvatskoj historiografiji i treba se nadati da će ovaj primjer biti poticaj hrvatskim istraživačima da na sličan sveobuhvatan način obrade i mađarski, latinski i talijanski jezik.

Zvezdana Sikirić Assouline

Globaliziranje Jugoistočne Europe

Ulf Brunnbauer, Globalizing Southeastern Europe: Emigrants, America, and the State since the Late Nineteenth Century, Lanham: Lexington Books, 2016., 357 str.

Nova knjiga Ulfa Brunnbauera *Globalizing Southeastern Europe: Emigrants, America, and the State since the Late Nineteenth Century* vrlo je ambiciozno djelo koje nije podbacilo u svojoj izvedbi. Njena je problematika aktualna. Međutim, autor ne pokušava iskoristiti trenutni val javne debate oko pitanja migranata za samopromociju, niti je ovo djelo izravno povezano s izvanjskim odrednicama te rasprave. Upravo suprotno, izvanznanstvena motivacija autora bila je ta da cijeloj društvenoj i političkoj problematici u vezi s pitanjem migranata podari dubinski i slojevit historijski i teorijski kontekst. Baveći se tematikom emigracija u prekomorske zemlje, posebice u Sjedinjene Američke Države, s prostora Jugoistočne Europe u 19. i 20. stoljeću, Brunnbauer vješto kombinira dva svoja interesna područja. S jedne strane, historiju migracija obogaćuje spoznajama na tom polju iz povijesti Jugoistočne Europe, a time indirektno pridonosi i boljem razumijevanju trenutno gorućeg problema u Europi i šire. S druge, pak, strane, historija migracija može poslužiti kao impuls za istraživanja povijesti Jugoistočne Europe koja nadilaze domene nacionalnih historiografija te zahtijevaju slojevite i razrađene teorijske i metodološke refleksije.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

48

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2016.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 48

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Željko Holjevac

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Izvršna urednica / Executive Editor

Inga Vilogorac Brčić

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Dražen Nemet (engleski / English)

Tisak

Tiskara Zelina d.d., Sveti Ivan Zelina

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

RADOVI 48

ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU